

Aan het einde van de jaren '30 stond ca. drie-vijfde van de totale uitvoer onder overheidscontrole.

Voor de inheemse bevolking was de diepe crisis een nog grotere ramp dan voor de Europeanen. In de suikerindustrie, bij de cultures in de Buitengewesten, in de delfstofbedrijven en 'bij de zoutwinning (het winnen en de verkoop van zout waren sinds de tijd van Raffles een gouvernementsmonopolie) hadden in '29 in totaal ruim negenhonderdduizend inheemsen werk gevonden – vijf jaar later, in '34, waren dat er nog maar ruim driehonderdduizend; bovendien hadden van de ca. driehonderdduizend inheemsen die in '29 in gouvernementsdienst waren (de zoutwinning uitgezonderd), ca. honderdduizend hun betrekking verloren. In totaal moesten dus ca. zevenhonderdduizend inheemsen op de een of andere wijze opgevangen worden in het inheemse deel van de samenleving – het dorp, de *dessa*, had, daarmee troostten de Europeanen zich, traditioneel een groot opnemingsvermogen. Inderdaad, velen van die honderdduizenden trokken naar hun *dessa*, maar dat betekende slechts dat daar meer monden moesten worden gevoed. Zeker, de kosten van levensonderhoud van de inheemsen daalden sterk (stelt men die kosten in '29 op 100, dan waren zij in '34 tot 39 gezakt), maar van de inheemsen die in het bedrijfsleven een functie behielden, daalden de lonen nog sterker, soms tot maar een vijfde, en sterker was ook de daling van de prijs die de dorpingen voor hun overtollige rijst konden bedingen.¹ De landrente werd evenwel slechts met een derde verlaagd, zout, petroleum en zelfs de 'katoentjes' uit Japan (veel goedkoper dan de Europese)² bleven naar verhouding duur, op schulden die men had gemaakt, moest men de vroegere rente betalen, men moest ook voor aflossingen van die schulden zorgen – dat alles betekende dat vele dorpingen in financiële nood kwamen te verkeren; de naar verhouding welgestelden werden gedwongen, gouden voorwerpen die tot het familiebezit behoorden, en opgepotte zilveren munten te verkopen, tezamen voor honderden miljoenen guldens. Er waren op Java talrijke districten waar landbouwers de oogst voor enkele jaren vooruit hadden verkocht of op onderpand

van Starckenborgh trof een billijker regeling door ook voor de inheemse planters contingenten vast te laten stellen.

¹ Volgens schattingen behielden de landbouwers op Java 38% van de rijstooft voor eigen gebruik; 20% verkochten zij aan de rijstpellerijen, 42% verkochten zij op de markten, de *passars*. ² Terwijl de invoer uit Europa, in geld uitgedrukt, in de jaren 1929–33 tot een kwart daalde, bleef de invoer uit Japan gelijk, hetgeen betekende dat er veel méér Japanse goederen in Indië werden ingevoerd; Japans aandeel aan de textielinvoer steeg van één- tot drie-kwart.